

vsakdanjega življenja izvajala dejanska dehumanizacija vseh tistih, ki si drznejo javno izreči svoja stališča, ki se ne skladajo in nasprotujejo uradni državni politiki in državno-strankarskemu vodstvu. Pri tem se dogaja, da so organi in institucije državne represije javnosti prikazani kot tiste družbene instance, ki jim je treba vnaprej in obvezno verjeti in ki so edine pristojne za to, da določijo resnico; v njihovo besedo v določenih dramatičnih spopadih ni mogoče in ni dovoljeno dvomiti. Tako se zgodi, da so te institucije – namesto, da bi bile nenehni predmet kritične presoje in načelnega nezaupanja kot v mnogih demokratičnih družbah – postavljene onkraj vsakega možnega suma ali nezaupanja.

In nazadnje – na delu je tudi težnja po neposredni kriminalizaciji praktično sleherne oblike odkritega – ne samo zunajparlamentarnega in zunajinstitucionalnega odpora – temveč tudi sleherne sicer dovoljene dejavnosti, ki ni po volji vladajočih državno-strankarskih elit. To se predvsem vidi v pripravljenosti, da vsako takšno akcijo prikažejo kot akcijo, ki je uperjena k destabilizaciji te ali one republike in ima sumljivo politično ozadje. Najbolj očitno je to, ko gre za delavske stavke. V tem smislu se ne smemo čuditi, da so določeni politični problemi preoblečeni mnogo bolj v policijske kot pa v politične probleme. Pri tem je malo pomembno, ali se na podlagi kriminalizacije takšnega delovanja sprožijo sredstva in institucije legalne državne represije ali pa oborožena strankarska milica.

Če je tako, potem zanesljivo ni mogoče pričakovati, da bi se s tematiko dogme in herezije lahko ukvarjali samo kot s tematiko, ki je zgolj zgodovinsko pomembna ali pa sodi samo v polje čistega teoretskega mišljenja. Prav narobe, sklenemo lahko, da bi bilo mogoče pričakovati, da bo nastajanje disperzivne družbe kot izrazito pluralistične družbe pripeljalo do bistvene zožitve družbenih okvirov za možne politično pomembne dogmatizacije in za tradicionalno dialektiko dogem in herezij. Vendar pa je težnje, o katerih je bilo govora, težko pojasniti kot pozitivna znamenja napredujočega procesa oblikovanja disperzivne družbe v nekaterih naših okoljih. Nasprotno: pričajo o tem, da je mnogo več procesov svojevrstne homogenizacije družbe in izrazito politične kolonizacije področja vsakdanjega življenja in bistvenega zoževanja prostora za avtonomijo civilne družbe.

VID PEČJAK

Dogme, stiske in družbeni pritiski

Kot psiholog se manj zanimam za zgodovinski vir tabujev in dogem, bolj pa za vprašanja, zakaj jih ljudje sprejemajo. To vprašanje me je prevzelo. Ljudje množično sprejemajo dogme, celo dogme, ki se upirajo zdravemu razumu. Po vojni so aktivisti preganjali s plesišč vse, ki so plesali moderne plesse, češ da so sovražniki ljudstva. Urejena obleka in moderen ples sta bila razpoznavni znak sovražnika. Ob zgražanju večine plesalcev so morali zapustiti dvorano.

Kasneje so me pritegnila poročila o pranju možganov. O tem je precej literature. Opazil sem kar neverjetno podobnost med pranjem možganov in nastajanjem dogme. S pranjem možganov zasliševalci dosegajo konkretne cilje, a dogme so abstraktne, oboje pa pripravijo človeka do tega, da počne prav neverjetne stvari.

Kitajski cesar je mahal z rdečo knjižico in razglašal Mao Zedongove parole. Temu se lahko samo čudiš. Veliko primerov so raziskali. Pravijo, da deluje pranje možganov v treh fazah. Najprej je potreben izjemen pritisk na človeka od pogojevanja do najhujšega mučenja. Posameznik se v prvi fazi še upira. V drugi pristane na to, kar zahtevajo od njega, vendar samo navidezno. V znanem Orwellovem romanu 1984 je zaslisevalec zahteval od zapornika, da reče: »To je belo«, ko je videl črno. Kasneje zapornik sprevidi, da je zanj boljše, če reče: »To je belo.« Vendar zaslisevalec s tem ni zadovoljen. Zapornik mora verjeti, da je črno belo. To se zgodi v tretji fazi, ko žrtev sprejme tujo resnico za svojo resnico. Pred leti je bil objavljen v Novi reviji intervju s pesnikom Cvetkom Zagorskim, ki je bil dolgo na Golem otoku. Rekel je, da so tam po ustreznem pranju možganov pesniki pisali prorežimske pesmice. Napisal je nekakšen slavospev partiji v smislu: »Ti si nam omogočila, da smo spregledali zmote . . .« (natančne vsebine se ne spominjam). Na vprašanje, ali je mislil resno, je odgovoril, da je mislil povsem resno. Pranje možganov je doseglo svoj cilj. Sprejel je vsiljeno resnico za svojo resnico.

Dogma se poraja s pritiskom na človeka. Kjer je pritisk, tam je dogma, kjer ga ni, tam ni dogme. V družbah z najhujšim pritiskom se porajajo največje dogme. Sem sodi nacizem s svojo dogmo o rasi in krvi nemškega ljudstva, sem sodijo vse komunistične ureditve z neštetimi dogmami, o katerih ni, da bi govoril, sem sodijo tudi totalitarne verske države, npr. Iran z islamskim fundamentalizmom in dogmo o nezmotljivosti Hasanovega nauka.

Pritisk pa ne povzroča samo dogme, ampak tudi odpor do nje in protidogmo. Ljudje, ki so se najbolj upirali dogmam, so bili avtorji protidogem, kar je npr. značilno za verske heretike in politične oporečnike.

Vendar pritisk ne generira dogme in pritidogme pri vseh ljudeh. Nekateri posamezniki se temu ognejo. Lahko se vprašamo, zakaj ne preidejo iz prve faze pranja možganov v drugo ali pa vsaj v tretjo. Zakaj rečejo »ne«. Odgovora nimam, psihologija bi rekla, da je razlog v njihovi osebnosti, ampak to ni začetni razlog. V znanih knjigah 1984 in Krasni novi svet (obe opisujeta pritisk, čeprav ena bolj grobega, druga bolj kultiviranega) se glavna junaka upreta pritisku, na kar pa vliva slučaj. V prvem primeru je to ljubezen, v drugi pa tehnična napaka pred rojstvom.

Boj proti dogmam je v bistvu boj proti pritisku in totalitarnosti.

JUŽNIČ: So pa še tudi dogme, ki obljublajo. Denimo nebeško kraljestvo, posmrtno življenje in podobno. Mislim, da so to tudi neki drugi nagibi. Ni nujno, da pritisk.

PEČJAK: To je stiska. A tudi stiska je neke vrste pritisk. Totalitarni režimi se vedno vzpostavljajo v stiski – nacizem v veliki krizi tridesetih let, komunizem pa v vojnah. Nikjer ni zmagal brez vojne. Potrebna je huda družbena kriza. Stiska ustvarja dogmatične vernike.

MARKO KERŠEVAN

Dogma in krščanska vera

(v protestantskem pojmovanju)

Moram reči, da me prvo vabilo uredništva Teorije in prakse k pisanju o hereziji, dogmi in antidogmi ni »zagrelo«. Že dolgo sem skeptičen do ravno tako že